

KRÓNIKA

POLGÁR BALÁZS

HÁBORÚ, RÉGÉSZET ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELLEM (IV.) – KONFERENCIA DIGITÁLIS KERETEK KÖZÖTT

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum 2021 februárjában negyedik alkalommal rendezte meg a *Háború, régészet és kulturális örökségvédelem* című tudományos konferenciát. A pandémia miatt ebben az évben az előadások digitális keretek között, az intézmény *YouTube* csatornáján voltak megtekinthetőek. Az érdeklődők tíz – az őskortól a modern korig vezető tematikájú – előadást követhettek figyelemmel.¹

Bertók Gábor (Janus Pannonius Múzeum) előadásában a késő neolitikumi földművek funkcionális problémájáról beszélt a Lengyeli kultúra árokrendszereinek példáin keresztül. Alapvető kutatási kérdés, hogy a jellemzően az égtájak felé tájolt bejáratokkal, megközelítőleg kör alaprajzú, nem egyszer nagy kiterjedésű és bonyolult struktúrájú árokrendszerek szakrális vagy védelmi funkciót (is) töltöttek-e be? Az ismertetésből a zengővárkonyi, a szemelyi (I–II), a villánykövesdi, a bezerédi és a kaposújlaki földművek légi fotózásra, geofizikai lelőhely-felderítésre és próbafeltárásokra épülő kutatási eredményeinek bemutatása emelhető ki. Egyes példák esetében (Szemely /II/, Villánykövesd, Bezeréd) felfedezhetőek olyan tendenciák (a külső árokhoz kapcsolódó, szimmetrikus rendben kialakított „U” alaprajzú földművek, a facölöpökből készült kerítés és a legbelső árokmű körén belül emelt épületek megléte), amelyek utalhatnak adott esetben védelmi funkcióra. Bertók Gábor véleménye szerint a körárkok védelmi funkciójának bizonyítása további kutatásokat igényel, a kérdés végső eldöntését – támadásra visszavezethető – pusztulási rétegsorok lehetséges megfigyelései képezhetik a későbbiekben.

Tarbay János Gábor (Magyar Nemzeti Múzeum) referátumában a dunántúli késő bronzkori (Kr. e. 1500–850) lándzsahegyek kérdéskörével foglalkozott. Az előadás első felében a bronzkori lándzsahegyek készítőtechnikája, a nyél és a hegy illesztési módjai, a kísérleti régészeti megfigyelésekre támaszkodó sérülési és javítási nyomok kerültek bemutatásra. Az előadó ezt követően a bronz depók lehetséges interpretációját mutatta be több dél-dunántúli példán keresztül. A bronz depók több értelmezési lehetőséget is adnak egyszerre: egyes esetekben sérült vagy szándékosan elrontott eszközök rituális eltemetésével (Budakeszi, Pázmándfalu /III/, Bonyhád), míg más esetekben egyszerűen csak műhelyhulladék elásásának szándékával (Nagydobsza) kell számolnia a kutatásnak. Az előadó hangsúlyozta, hogy a depók értelmezésében kulcsszerepet tölt be a bronzkincsek feltárásakor készített – a tárgyak

¹ A konferencia előadásainak internetes elérési linkje: <https://youtube.com/playlist?list=PLwe5zW-t7nCOeuS7m5XpxIv9H4iF0Krijd5> (A letöltés ideje: 2021. április 8.)

elhelyezési rendjét is megadó – alapos dokumentáció készítése. Az elhangzott előadás a PD-OTKA *Késő bronzkori dunántúli fegyverek technológiája, használata és manipulációja* elnevezésű (134910-es azonosító számú) kutatási program keretében valósult meg.

Haramza Márk (Janus Pannonius Múzeum) előadása a műtárgyak roncsolásos, illetve roncsolásmentes anyagvizsgálatának szakmai, illetve etikai problémaköréhez kapcsolódott. A fegyvertörténeti vizsgálatokat ma a történeti, a hadtörténeti, a művészettörténeti, a régészeti, az archeometriai és a kísérleti régészeti kutatások együttesen adják. Az előadó meglátása szerint az anyagvizsgálatok és a műtárgyvédelem nem egymással ellentétes fogalmak, hiszen az archeometria fontos szempontokat nyújthat a műtárgyak restaurálásához, konzerválásához, emellett a vizsgálatok értékes, a fegyverek készítése technológiájára, a mechanikai tulajdonságaira és a funkcionalitásukra vonatkozó ismereteket is hozhatnak.

Nagy Szabolcs Balázs (Eötvös Loránd Tudományegyetem) a várpalotai vár keleti külső oldalának 2020. évi feltárási eredményeit ismertette. A referátum az 1400 m²-es területen zajló ásatás eredményei mellett az erősség 14–18. századi építéstörténetére, a rendelkezésre álló képi ábrázolásokra (Giulio Turco és Niccolo Angelini munkái) és az írásos forrásokra is részletezően kitért. A feltárások során az ásatók jelentős megfigyeléseket tettek a délkeleti saroktoronyra vonatkozóan. Az 5-5,5 m átmérőjű torony – három lőréssel rendelkező – alsó szintjének pusztulási rétegei számos fegyverleletet (így például egy szakállas puskacsövét) és egyéb tárgyi emléket rejtettek, valamint a rétegtani megfigyelések révén jól adatolhatóvá vált a toronyépítmény 16. századi pusztulástörténete.

Németh Balázs (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) fegyvertörténeti előadásában a kerékklasztos elsütőszerkezetek történetét és magyarországi elterjedését vizsgálta. A nemzetközi és hazai kutatási eredmények áttekintése után az előadó az 1873-ban, mederkotrás során, a dunai Kopaszi-zátonynál talált fegyverlelet-együttes puskacsöveinek újabb, röntgen és CT vizsgálathoz kötődő elemzését adta.² A roncsolásmentes vizsgálatnak köszönhetően megállapítható, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumban található hét fegyvercsőből négy megtöltött darab volt, valamint a lövedékek méretére, típusára és a lőportöltetekre is értékes következtetéseket lehetett levonni. A Kopaszi-zátonynál talált fegyvercsövekkel kapcsolatos megfigyelések az 1526. évi mohácsi csatátér kutatásához (a 16. század első felében használt kézi lőfegyverekhez tartozó lövedékek méretének kérdésköréhez) is fontos támpontokkal szolgálhat a későbbiekben.

Kulcsár Viktor (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum) előadásában a magyarországi második világháborús konfliktusrégészeti helyszíneket csoportosította, illetve jellemezte. A lelőhelyek sorában Max van der Schriek (Vrije Universiteit Amsterdam) felosztási rendszerére támaszkodva a csata- és hadszíntereket (1.), az erődítéseket/védelmi létesítményeket (2.), a roncslelőhelyeket (3.), a hadifogolytáborokat (4.) és a katonai/hadifogoly temetési he-

² A Kopaszi-zátonynál talált fegyverek korábbi kutatásához lásd Kovács S. Tibor: A Kopaszi-zátonyi fegyverek. *Folia Archaeologica*, 43. (1994) 251–278. o.

lyeket (5.) különítette el az előadó főbb lelőhelyi csoportokként.³ Referátumában több, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum terepkutatásaihoz kapcsolódó projektet (Győr-Kismegyer, Kőszegszerdahely, Budapest-Gellérthegy, Baja, Bozsok) hozott fel példaként, valamint hangsúlyozta, hogy a különböző konfliktusrégészeti kategóriák (például a hadszínterek, erődítések, roncslelőhelyek és hadisírok) esetenként nem különülnek vagy különíthetőek el egymástól élesen.

Aranyossy-Péter Máté (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum) előadásában a nagytarcsai II. világháborús hadisírok – irattári kutatásokkal kísért – 2019. évi hitelesítő feltárásával kapcsolatos eredményeit mutatta be. A nagytarcsai régi katolikus temetőben 9 magyar, a mai köztemető részét képező új katolikus temető területén pedig 12 magyar katona sírjának a feltárására és a maradványok exhumálására kerülhetett sor. A nagytarcsai kutatások is reprezentatívan szemléltethetik a hadisírkutatás irattári/levéltári és a régészeti kutatásra együttesen épülő, komplex módszertanát.

Tóth János Attila bűvárrégész (Árpád Múzeum) előadása két, immáron jelentős múltra visszatekintő, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megvalósuló víz alatti régészeti projekt köré épült. A referátum első felében az 1241. évi Sajó menti (vagy muhi) csata lokalizációjához kapcsolódó 2019–2020. évi víz alatti lelőhelyfelderítés újabb eredményei, így az ónodi vár mellett, illetve a körömi rév mellett azonosított cölöpkonstrukciók, valamint a körömi révnél végzett bűvármerülés során talált fémleletek kerültek bemutatásra.⁴ Majd ezt követően az előadó az 1944. decemberi ercsi átkelés pontos helyszínének azonosítására irányuló szonaras lelőhely-felderítéssel kapcsolatos legújabb megfigyeléseket ismertette.

Káplár Zsolt (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum) Székesfehérvár Osztrák–Magyar Monarchia korabeli katonai építményei történetének átfogó bemutatására vállalkozott.⁵ A referátum a honvéd laktanya és kerületi fogház, a honvéd kerületi parancsnokság, a lovasági laktanya, a gyalogsági laktanya, valamint az élelmezési raktár és csapatkórház építés- és épület-történetének részletező ismertetését adta. Érdemes külön kiemelni, hogy az előadó a levéltári, térképtári és műemléki dokumentációkra épülő előadását különösen gazdag képi illusztrációval kísérte.

A konferencia tizedik referátuma a Hadtörténeti Múzeum 2020. évi régészeti kutatásairól, így a kismegyeri csatatér (1809), valamint a bozsoki munkaszolgálatos temetési helyek (1944–1945) hitelesítő vizsgálatáról számolt be. A referátum bemutatta Magyarország egyetlen napóleoni háborús csatatérének, az 1809. évi kismegyeri összecsapás helyszínének a 2019–2020. évi fémkereső műszeres terepbejárásra épülő régészeti kutatását. A mintegy 63 500 m²-es nagyságú, mezőgazdasági művelés alatt álló földterületen zajló munkálatok

³ A témához lásd *Max van der Schriek: Dutch Military Landscapes. Heritage and Archaeology on WWII conflict sites. Landscape Research*, 45. (2020) 6. sz. 758–776. o.

⁴ A muhi csatatér újabb régészeti kutatásához lásd *Laszlovszky József – Rácz Tibor: Fémkereső kutatások a muhi csatatéren. Közösségi régészet, hadszínterek vizsgálata és a kapcsolódó módszertani kérdések. Magyar Régészet*, 9. (2020) 4. sz. 70–80. o.

⁵ A már publikált kutatási eredményekhez lásd *Fröhlich Dávid – Káplár Zsolt: Székesfehérvár épített katonai öröksége, 1867–1918. Budapest, 2020.*

során 182 darab, hipotetikusán az összecsapáshoz köthető tárgyi emlék került napvilágra. A múzeum másik, 2020. évi kutatássorozata a második világháborús bozsoki munkaszolgálatos temetési helyek levéltári, illetve tájtörténeti kutatásokra, valamint terepbejárásokra épülő azonosítására irányult.

Az előadások 2021. február 22-én váltak elérhetővé, a tíz előadást egy nap leforgása alatt összesen 1052, egy hét alatt összesen 1606 megtekintéssel kísérték.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- ERDŐDY GÁBOR „Jelszavunk: alkotmányos jog és szabadság.” Görgei Artúr politikai tartalmú megnyilatkozásai a forradalmi átalakulás és az önvédelmi háború/szabadságharc időszakában.....275
- JUHÁSZ BALÁZS A nemzetiségi kérdés az olasz hadifogságban és az olaszországi nemzetiségi légiók problematikája.....317

KÖZLEMÉNYEK

- ROSONCZY ILDIKÓ Paszkevicz tábornagy és a hadtörténész Menykov az 1849-es magyar hadjáratról.....349
- CSORBA GYÖRGY Dobosok, trombitások és katonazenekarok alkalmazása az 1848–1849-es szabadságharc harcmezőin.....383

FORRÁSKÖZLEMÉNY

- SOLYMOSI JÓZSEF Jaskula Antal visszaemlékezése 1848–1849. évi szolgálatára.....417

MŰHELY

- HERMANN RÓBERT Újabb adatok Görgei Artúr váci nyilatkozatának történetéhez.....443
- KISS GÁBOR Foglyok, örök, foglytáborok. A m. kir. népfelkelő őrszázlójak, valamint őrfeladatot ellátó népfelkelő hadtápszázlójak az I. világháború idején.....469
- POLGÁR BALÁZS – KULCSÁR VIKTOR – GARAI GEORGINA Második világháborús temetési helyek kutatása a Vas megyei Bozsoknál.....481

SZEMLE

- PÓSÁN LÁSZLÓ – VESZPRÉMY LÁSZLÓ – ISASZEGI JÁNOS (szerk.) Vallásháborúk és felekezeti konfliktusok (*Kapi Péter*).....491
- SÍPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA Czetz-album. Czetz János honvéd tábornok nyomán Argentínában. A Colegio Militar de la Nación alapításának 150. évfordulója 1869–2019 (*Kedves Gyula*).....493
- FRÖHLICH DÁVID – KÁPLÁR ZSOLT Székesfehérvár épített katonai öröksége, 1867–1918 (*Polgár Balázs*).....500

KRÓNIKA

- POLGÁR BALÁZS Háború, régészet és kulturális örökségvédelem (IV.) – konferencia digitális keretek között.....503

TABLE OF CONTENTS

	RESEARCH ARTICLES	
GÁBOR ERDŐDY	„Our Goals Are Constitutional Order and Freedom”. The Political Declarations of Artúr Görgei in the Period of the Revolutionary Transformation and War for Freedom.....	275
BALÁZS JUHÁSZ	The Issue of Ethnicity in Italian Captivity and the Problematics of the Italian Ethnic Legions.....	317
	PUBLICATIONS	
ILDIKÓ ROSONCZY	General Paskievich and Military Historian Menkov on the Campaign in Hungary in 1849.....	349
GYÖRGY CSORBA	Drummers, Trumpeters and the Application of Military Orchestras at the Battlefield of the War for Freedom 1848–1849.....	383
	SOURCE PUBLICATION	
JÓZSEF SOLYMOSI	The Memoires of Antal Jaksula about his Service in 1848–1849.....	417
	WORKSHOP	
RÓBERT HERMANN	Further Data to the Declaration of Vác by Artúr Görgei.....	443
GÁBOR KISS	Prisoners, Guars, Prisoner Camps. Hungarian Royal Landsturm Guard Battalions and Landsturm Supply Battalions of Guarding Tasks during the First World War.....	469
BALÁZS POLGÁR – VIKTOR KULCSÁR – GEORGINA GARAI	The Research of Funeral Locations of the Second World War at Bozsok, Vas County.....	481
	REVIEW	
LÁSZLÓ PÓSÁN – LÁSZLÓ VESZPRÉMY – JÁNOS ISASZEGI (Ed.)	Religious War and Denominational Conflict (<i>Péter Kapi</i>).....	491
KLÁRA KECSKEMÉTHY SIPOSNÉ	Czetz-album. In the Trace of General János Czetz in Argentina. The 150th Centenary of the Founding of the Colegio Militar de la Nación, 1869–2019 (<i>Gyula Kedves</i>).....	493
DÁVID FRÖHLICH – ZSOLT KÁPLÁR	The Built Military Heritage of Székesfehérvár, 1867–1918 (<i>Balázs Polgár</i>).....	500

	CHRONICLES	
BALÁZS POLGÁR	War, Archaeology and Protection of Cultural Heritage (IV) – Digital Conference.....	503

INHALT

	STUDIEN	
GÁBOR ERDŐDY	„Unser Motto: Verfassungsrecht und Freiheit.“ Die Äußerungen von Artúr Görgei politischen Inhalts in der Zeit der revolutionären Umgestaltung und des Selbstverteidigungskrieges/Freiheitskampfes.....	275
BALÁZS JUHÁSZ	Die Nationalitätenfrage in der italienischen Kriegs- gefangenschaft und die Problematik der Nationalitäten- legionen in Italien.....	317
	MITTEILUNGEN	
ILDIKÓ ROSONCZY	Feldmarschall Paskewitsch und der Militärhistoriker Menkow über den Ungarnfeldzug von 1849.....	349
GYÖRGY CSORBA	Der Einsatz von Trommlern, Trompetern und Militär- kapellen auf den Schlachtfeldern des Freiheitskampfes von 1848–1849.....	383
	QUELLENPUBLIKATIONEN	
JÓZSEF SOLYMOSI	Erinnerungen von Antal Jaskula an den Dienst in den Jahren 1848–1849.....	417
	WERKSTATT	
RÓBERT HERMANN	Neuere Daten zur Geschichte der Erklärung von Vác (Waitzen) von Artúr Görgei.....	443
GÁBOR KISS	Gefangene, Wächter, Gefangenenlager. Die königlich ungarischen Insurrektions-Wachbataillone sowie die Wachaufgaben versehenen Insurrektions- Versorgungs-bataillone zur Zeit des Ersten Weltkriegs.....	469
BALÁZS POLGÁR – VIKTOR KULCSÁR – GEORGINA GARAI	Die Suche nach Begräbnisstätten des Zweiten Weltkriegs bei Bozsok (Poschendorf) im Komitat Vas (Eisenburg).....	481

	RUNDSCHAU	
LÁSZLÓ PÓSÁN – LÁSZLÓ VESZPRÉMY – JÁNOS ISASZEGI (Hrsg.)	Religionskriege und Konfessionskonflikte (<i>Péter Kapi</i>).....	491
KLÁRA SÍPOSNÉ KECSKEMÉTHY	Czetz-Album. Auf den Spuren von Honvéd-General János Czetz in Argentinien. 150. Jahrestag der Gründung des Colegio Militar de la Nación, 1869–2019 (<i>Gyula Kedves</i>).....	493
DÁVID FRÖHLICH – ZSOLT KÁPLÁR	Das erbaute militärische Erbe von Székesfehérvár (Stuhlweißenburg), 1867–1918 (<i>Balázs Polgár</i>).....	500
	CHRONIK	
BALÁZS POLGÁR	Krieg, Archäologie und Schutz des kulturellen Erbes (IV.) – Konferenz in digitalem Rahmen.....	503

TABLE DES MATIERES

	ÉTUDES	
GÁBOR ERDŐDY	« Notre devise : droits constitutionnels et liberté. » Les déclarations politiques d’Artúr Görgei pendant la transformation révolutionnaire et la guerre d’autodéfense/guerre d’indépendance.....	275
BALÁZS JUHÁSZ	La question des nationalités en captivité italienne et la problématique des légions ethniques d’Italie.....	317
	PUBLICATIONS	
ILDIKÓ ROSONCZY	Le feld-maréchal Paskevitch et l’historien militaire Menkov sur la campagne de Hongrie de 1849.....	349
GYÖRGY CSORBA	Tambours, trompettistes et orchestres militaires sur les champs de bataille de la guerre d’indépendance de 1848–1849.....	383
	PUBLICATION DE SOURCE	
JÓZSEF SOLYMOSI	Mémoires d’Antal Jaskula sur son service de 1848–1849.....	417
	ATELIER	
RÓBERT HERMANN	Nouveaux éléments sur l’histoire de la déclaration de Vác d’Artúr Görgei.....	443

GÁBOR KISS	Prisonniers, gardiens, camps de prisonniers. Bataillons royaux hongrois de miliciens gardiens et de miliciens de ravitaillement faisant fonction de gardien dans la Première Guerre mondiale.....469
BALÁZS POLGÁR – VIKTOR KULCSÁR – GEORGINA GARAI	Fouilles de tombes de la Seconde Guerre mondiale à Bozsok dans le département de Vas.....481
REVUE	
LÁSZLÓ PÓSÁN – LÁSZLÓ VESZPRÉMY – JÁNOS ISASZEGI (Ed.)	Guerres de religion et conflits confessionnels (<i>Péter Kapi</i>).....491
KLÁRA SÍPOSNÉ KECSKEMÉTHY	Album Czetz. Sur la trace de János Czetz, général de l'armée hongroise en Argentine. 150 ^e anniversaire de la fondation de Colegio Militar de la Nación 1869–2019 (<i>Gyula Kedves</i>).....493
DÁVID FRÖHLICH – ZSOLT KÁPLÁR	Patrimoine militaire bâti de Székesfehérvár, 1867–1918 (<i>Balázs Polgár</i>).....500
CHRONIQUE	
BALÁZS POLGÁR	Guerre, archéologie et protection du patrimoine culturel (IV) – Colloque en ligne.....503

СОДЕРЖАНИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ	
ГАБОР ЭРДЁДИ	«Наш лозунг: Конституционное право и свобода.» Высказывания политического содержания Артура Гёргеи о революционном преобразовании и самообороне во время борьбы за свободу.....275
БАЛАЖ ЮХАС	Вопрос национальности в итальянском плену и проблематика итальянских национальных легионов.....317
ПУБЛИКАЦИИ	
ИЛДИКО РОШОНЦИ	Генерал Паскевич и военный историк Меньков о военном походе в 1849-ом году.....349

ДЕРДЬ ЧОРБА	Применение барабанщиков, трубачей и военных оркестров на полях сражений борьбы за свободу в 1848–1849-ие годы.....383
	ПУБЛИКАЦИИ ИСТОЧНИКОВ
ЙОЖЕФ ШОЙМОШИ	Воспоминания Антала Яшкула о своей службе в 1848–1849-ие годы417
	МАСТЕРСКАЯ
РОБЕРТ ГЕРМАНН	Новейшие данные к истории заявления Артура Гёргеи в городе Вац.....443
ГАБОР КИШШ	Военнопленные, охранники, лагеря для военнопленных. Венгерские королевские ополченские охранные батальоны, и также народные повстанческие тыловые батальоны, несущие караульную службу во время I. мировой войны.....469
БАЛАЖ ПОЛГАР – ВИКТОР КУЛЧАР – ГЕОРГИНА ГАРАИ	Исследование мест захоронений времен Второй мировой войны в селе Божок области Ваш.....481
	ОБЗОР
ЛАСЛО ПОШАН – ЛАСЛО ВЕСПРЕМИ – ЯНОШ ИШАСЕГИ (Изд.)	Религиозные войны и конфессиональные конфликты (<i>Петер Капу</i>).....491
КЛАРА ШИПОШНЕ КЕЧКЕМЕТИ	Альбом-Цец. По следам военного генерала Яноша Цец (Оганес Цециан) в Аргентине. 150 лет со дня основания Colegio Militar de la Nación 1869–2019 (<i>Дьюла Кедвеш</i>).....493
ДАВИД ФРОЛИХ – ЖОЛТ КАПЛАР	Военное сооруженное наследие города Секешфехервар, 1867–1918-ие годы (<i>Балаж Полгар</i>).....500
	ХРОНИКА
БАЛАЖ ПОЛГАР	Война, археология и охрана культурного наследия (IV.) - конференция в цифральных рамках.....503